

Influența manipulării contextuale asupra reprezentării sociale a fumatului și a imaginii fumătorului

Mihai CURELARU¹

1. Reprezentări și practici semnificative – efectul de semnificație

În cadrul acestui studiu ne-am propus să cercetăm reprezentările practicilor fumatului, la adolescenți, în situații de manipulare contextuală. Abordarea de față se constituie ca parte integrantă a unei serii de cercetări prin care am operaționalizat și validat empiric conceptul – denumit de noi – *efect de semnificație* (Neculau și Curelaru, 1999; Curelaru și Curelaru, 2001; Neculau, Curelaru și Nastas, 2002).

De asemenea, menționăm că ansamblul acestor studii este circumscris teoriei reprezentărilor sociale (Moscovici, 1976; Doise, Clemence, Lorenzi-Cioldi, 1992; Abric, 1994 etc.). În sens mai restrâns, înțelegem prin *reprezentare socială* o grilă de lectură pentru realitatea socială (Moliner, 1992), un filtru sociocognitiv care orientează conduita sau un principiu generator de luări de poziție în raport cu un obiect social (Doise, 1986). În sensul cel mai larg, reprezentările sociale sunt „științe sociale” care, prin comunicare socială, construiesc o viziune comună asupra lumii (Jodelet, 1984, 1989), adevărate rețele de idei, metafore și imagini, mai mult sau mai puțin legate împreună, dar mai mobile și mai fluide decât teoriile (Moscovici, 2000).

Am definit *practicile sociale*, asociate reprezentărilor, drept sisteme de acțiuni repetabile, socialmente structurate în raport cu rolurile sociale și explicit formulate ca prescripții comportamentale la nivelul reprezentării sociale. Celălalt concept implicat în aceste cercetări, *contextul social*, a fost abordat ca un set structurat de proprietăți caracteristice unei situații exterioare individului, relevant în producerea, structurarea, funcționarea și interpretarea conduitei acestuia (Curelaru și Curelaru, 2001). În general, modificări ale practicilor determină și modificări ale reprezentărilor sociale, și acest fapt a fost verificat empiric în numeroase cazuri (Abric și Guimelli, 1998). Practicile sunt, la rândul lor, influențate de contextul social, născându-se astfel un mecanism clasic de transformare a reprezentării sociale care își are originea în modificări ale mediului (Abric și Guimelli, 1998).

¹ Universitatea „Al.I. Cuza” Iași

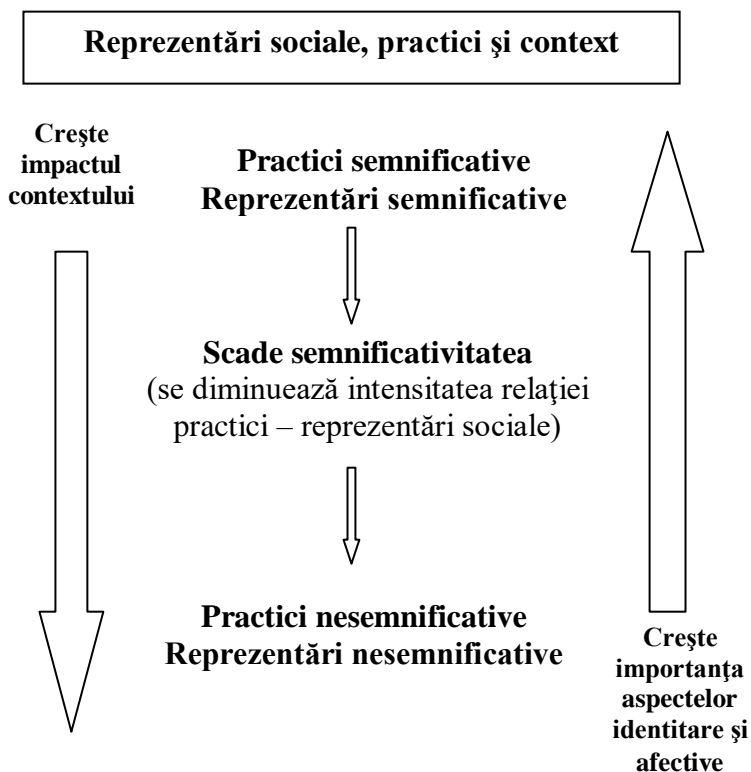
Cercetările întreprinse de noi au arătat că schema de influență (sau transformare) *context – practică – reprezentare socială* nu este totdeauna valabilă, excepțiile situându-se în zona – numită de noi – a *practicilor și reprezentărilor semnificative*. Am constatat, de exemplu în experimentele privind sărăcia (Neculau, Curelaru și Nastas, 2002), că există unele practici de grup care sunt rezistente la modificările contextului. Astfel, subiecții din pătura înstărită a populației nu prezintă diferențe în alegerea practicilor pentru a face față sărăciei, în ciuda contextelor diferite care le sunt propuse. Am putea spune că practicile lor sunt *semnificative*, deoarece fac parte din ideologia de grup, din etosul clasei.

Am emis apoi ipoteza potrivit căreia este posibil ca, în paralel cu practicile semnificative, să existe și *reprezentări semnificative*, corespunzătoare lor. Aceste reprezentări ar avea același mod de manifestare ca și practicile, adică ar dovedi stabilitate, bună structurare și rezistență la modificările contextuale. Ipoteza noastră a fost verificată în experimentul privitor la practicile de gen (Curelaru și Curelaru, 2001). Am explicat acest comportament al practicilor și reprezentărilor prin existența unui *efect de semnificație*, definit ca situația particulară în care, sub impactul unei modificări de context, practicile și reprezentările sociale dovedesc stabilitate la nivelul unui grup omogen, de regulă aderent la respectivele practici (nu conduce la modificări ale luărilor de poziție a subiecților).

Efectul de semnificație este caracteristic reprezentărilor bine structurate, care dispun de un fond de cogniții comune la nivelul grupului și al cărei „sursă” se află în exersarea practicii înseși. Când subiecții nu sunt aderenți la practică sau sunt parțial practicanți, cunoașterea lor este mai puțin clară și, prin urmare, mai sensibilă la modificările contextului. Reprezentările subiecților, slab structurate și slab stabilizate, „împrumută” adesea elemente contextuale, fapt remarcat în elaborarea luărilor lor de poziție.

Efectul de semnificație, deși studiat de noi în cadrul teoretic și metodologic propus de teoria principiilor organizatoare (Doise, Clemence, Lorenzi-Cioldi, 1992), este în concordanță cu cercetările structuraliștilor. Pentru aceștia, nucleul central este un nod de semnificații extrem de rezistent la modificările contextuale (Abric, 1994; Flament, 1994). Așa cum am văzut în cercetările anterioare, transformările de la nivelul contextului antrenează modificări la nivelul sistemului periferic, apoi, prin acumulare, la nivelul central. Modificarea nucleului central conduce la modificarea semnificațiilor și la transformarea reprezentării în ansamblu. Este de reținut de aici că ansamblurile de cogniții semnificative pentru subiect sunt rezistente la modificările contextului.

Relațiile dintre reprezentările sociale, practici și context, văzute prin prisma semnificației, sunt prezentate în schema de mai jos:

În cvasi-experimentul de față am reluat, în esență, ipotezele emise în cercetarea practicilor de gen (Curelaru și Curelaru, 2001), dar am adăugat unele noi, referitoare la imaginea practicantului. Pentru aceasta, am ales reprezentarea socială a fumatului și imaginea fumătorului, pentru că ni s-au părut mai interesante și mai atractive pentru subiecți. Reprezentarea socială a fumatului întreține relații foarte strânse cu practica (este chiar reprezentarea unei practici) și respectă în întregime criteriile propuse de Moliner (1993). De asemenea, ea pare a fi disputată între grupuri diferite (fumători-nefumători), prezintă ambiguitate normativă (permis-nepermis), raportare ambivalentă din partea subiecților (plăcut-neplăcut, sănătos-nesănătos etc.) și are perspective de transformare (modificări normative, schimbări ale practicilor etc.). Ca și în studiile precedente, am prefațat această cercetare cu una mai mică, de valoare exploratorie.

2. Studiul explorator

Pentru început, am organizat o mică anchetă în scopul identificării câmpului semantic circumscris *reprezentării sociale a fumatului și a imaginii fumătorului*. Au fost interogați 68 de elevi din anul terminal de liceu (Liceul Pedagogic Iași – două clase de a XII-a), care au răspuns la un mic chestionar. Pentru început, li se cerea să asocieze liber trei termeni sau expresii pornind de la termenul inductor „fumat”. Consemnul dat a fost unul clasic: „*Când vă gândiți la FUMAT, care sunt primele 3 cuvinte sau expresii care vă vin imediat în minte? Notați-le pe spațiile libere de mai jos, în ordinea în care le-ați emis*”. Imediat după aceasta, subiectul era solicitat să redacteze un mic text despre experiența, sentimentele și opiniile sale referitoare la fumat. Consemnul a fost formulat în maniera următoare: „*Notați pe rândurile de mai jos opinia voastră cu privire la FUMAT, experiența personală, gândurile și sentimentele voastre. Nu vă cenzurați, dați frâu liber exprimării personale! Relatați aceste evenimente, sentimente și experiențe în legătură cu viața voastră din liceu*”.

Rezultatele au fost prelucrate prin tehnica lui Verges (1992), în vederea desprinderii elementelor prototipice. Trei grupări au fost luate în calcul. Prima a cuprins elementele cu frecvența peste 7 (inclusiv) și rangul de apariție sub 2: *Boală* - 27:1,59²; *Dependență* - 24:1,83; *Cancer* - 10:1,50; *Teribilism* - 9:1,77; *Plictiseală* - 7:1,85 și *TBC* - 7: 1,85. Cea de a doua a grupat termeni cu aceeași frecvență, dar cu rang mai scăzut de asociație (peste 2 și inclusiv 2): *Chelțuială* - 16:2,62; *Moarte* - 11: 2,09; *Anturaj* - 7: 2,14 și *Miros* - 7: 2,42. În sfârșit, în cea de a treia categorie am inclus elementele cu rang înalt de apariție (sub 2) și frecvență slabă (sub 6 și inclusiv 6): *Obicei* - 6: 1,15; *Plăcere* - 6: 1,66; *Viciu* - 3:1,33; *Tuse* - 3: 1,50; *Toxic* - 3:1,66. Această prelucrare a datelor provenind din proba asociativă ne-a permis constituirea unei platforme empirice utile în construcția chestionarelor, bazată pe termenii cei mai frecvent asociați și cu cel mai mic rang mediu.

Datele obținute prin cea de a doua sarcină au fost prelucrate prin tehnica analizei de conținut (Ghiglione și alții, 1980; Chelcea, 1985; Bardin, 1993). Vom descrie în continuare temele care au depășit frecvența 6 și categoriile în care acestea au fost grupate. Pentru categoria *experiențe personale* am identificat: *Nu fumez, nu sunt fumător (fumătoare)* (11); *Fumez pasionat, regulat* (9); *Am încercat doar o dată să văd cum e* (8) și *Fumez din când în când* (7). O altă categorie a fost cea a *raportărilor afective*: *Mă dezgustă, nu-mi place, este rău* (6) și *Mă deranjează mirosul* (10). La *cauze și factori favorizanți* am găsit mai

² Prima cifră corespunde frecvenței, iar a doua rangului mediu.

multe teme: *Anturajul*(12); *Pentru a fi matur, interesant, teribilism, bravadă* (10), *Pentru a te calma, a te relaxa* (7) și *Din curiozitate* (8). Doar două teme au depășit frecvența 6 la categoria opinii: *Majoritatea fumează, este un fapt banal, acceptat social* (8) și *Este un viciu* (6). Pentru consecințe am selectat: *Daune aduse sănătății, degradare fizică, boli* (16), *Afectarea celorlalți, nefumători* (10) și *Instalarea dependenței* (8). Alte categorii, ca de exemplu, locuri ale fumatului, soluții, tendințe nu au colectat teme cu frecvența mai mare de 6. Aceste rezultate au fost utilizate, în continuare, pentru operaționalizarea variabilei dependente.

3. Ipoteze

Ipoteze generale

1. *Reprezentările sociale* sunt structuri socio-cognitive dependente de *context* și de *practicile* asociate. Există o relație strânsă între reprezentarea socială, context și practici, în care elementul cel mai stabil și determinant pentru individ este practica sa.
2. Nivelul influenței practicilor este dat de semnificația atribuită acestora în câmpul reprezentării. Cu cât practicile sunt mai semnificative pentru un individ sau un grup, cu atât reprezentările sociale corespondente sunt mai bine structurate și mai stabile.
3. Contextul are influență mai mare asupra reprezentărilor sociale mai puțin structurate, mai puțin semnificative, mai puțin stabile. Acestea sunt supuse într-o măsură mai mare variației contextuale comparativ cu reprezentările semnificative.

Ipoteze specifice

Pentru a verifica ipotezele de mai sus, am imaginat un design cvasi-experimental în care am introdus două categorii de subiecți: *practicanți* (fumători) și *nepracticanți* (nefumători), precum și două situații contextuale: *context permisiv* (când practica este permisă) și *context nepermisiv* (când practica este interzisă).

S-a lucrat cu o singură variabilă independentă (context) și s-au formulat următoarele ipoteze specifice, atât pentru reprezentarea socială a fumatului, cât și pentru imaginea fumătorului:

1. Pentru practicanți (fumători), nu vor exista diferențe semnificative între cele două tipuri de context (sau vor fi foarte puține), la nivelul luărilor de poziție din cadrul *reprezentării sociale a fumatului* (efect de semnificație), în timp ce

pentru nepracticanți (nefumători) vor exista astfel de diferențe (sau vor fi mai multe decât în cazul fumătorilor) (efect de context).

2. Pentru practicanți (fumători) se vor înregistra, într-o proporție mai mare, diferențe semnificative între cele două tipuri de context (permisiv-nepermisiv), la nivelul luărilor de poziție din cadrul *imaginii fumătorului*, comparativ cu situația nefumătorilor, unde aceste diferențe vor fi mai puține sau chiar deloc.

Câteva precizări sunt necesare. În ceea ce privește ipoteza 1, am folosit cadrul teoretic utilizat la experimentul privitor la practicile de gen (Curelaru și Curelaru, 2001) și de aceea nu vom relua aceste explicații. Pentru ipoteza 2, referitoare la imaginea fumătorului, am mers pe un raționament diferit. În primul rând, trebuie să spunem că am preferat termenul *imagine* în loc de *reprezentare socială*, deoarece am considerat că el corespunde mai bine conținutului acestei variabile dependente. Apoi, am considerat că este implicat aici un mecanism socio-cognitiv diferit de cel din situația reprezentării practicii și punerea în discuție a acesteia va genera o reacție firească de apărare, de prezentare de sine mai favorabilă. Prin urmare, am mers pe ideea diferențelor de context. Pentru nefumători, am considerat că lucrurile se vor petrece invers (lipsa diferențelor), deoarece nu există o miză pentru ei în ceea ce privește imaginea practicantului.

4. Subiecți și metodă

În acest experiment au fost interogați 453 elevi de clasa a XII-a, aparținând de trei licee din orașul Iași: Liceul Pedagogic (Școala Normală) (N=166), Grupul Școlar „Victoria” (151) și Liceul „Miron Costin” (N=136)³. Am avut în vedere ca elevii să fie în anul terminal. În acest fel, șansa de a găsi mai mulți fumători a crescut, ca și probabilitatea ca aceștia să declare că au acest obicei. Din punctul de vedere al variabilei *sex*, s-au înregistrat 190 băieți și 263 fete, cu o medie de *vârstă* de 18,3 ani. Au fost intervievați subiecți atât de sex feminin cât și de sex masculin, atât fumători cât și nefumători, de la toate liceele. De asemenea, fiecare condiție experimentală a avut reprezentare în toate liceele. Cercetarea s-a derulat în a doua jumătate a lunii ianuarie și prima jumătate a lunii februarie 2003.

Variabila *practică* (fumători – nefumători) a solicitat o atenție deosebită, deoarece ea este fundamentală pentru acest studiu. În vederea unei selecții bune a subiecților și ținând cont de statutul cvasi-interzis al practicii, am recurs la un set de 8 itemi (trepte pentru aderența la practică) așezat în finalul chestionarului, pentru a nu influența răspunsurile subiecților. Am plasat, de asemenea, aderența

³ Mulțumesc pentru amabilitate și ajutor profesorilor Liliana Rusu (Liceul Pedagogic), Carmen Stan (Grupul Școlar Industrial „Victoria”) și Daniel Stanciu (Liceul „Miron Costin”).

cea mai mare la practică ca prim răspuns, celelalte fiind dispuse în ordine descrescătoare: *Fumez peste 20 de țigări pe zi; Fumez între 11 și 20 de țigări pe zi; Fumez între 5 și 10 țigări pe zi; Fumez până la 5 țigări pe zi; Fumez doar la ocazii (discotecă, petrecere etc.); Am fumat de câteva ori, întâmplător; Am fumat doar o dată ca să văd cum e și Nu am fumat niciodată.* În funcție de răspunsurile date, participanții au fost grupați în trei categorii: *Fumători* (care au bifat primii cinci itemi); *Incerți* (care au răspuns pentru al șaselea) și *Nefumători* (cei care au încercuit al șaptelea și al optulea item).

La întrebarea referitoare la cât fumează pe zi, subiecții au răspuns în felul următor :

Nr. Țigări		Frecvență	Procentaj (%)	Procentaj cumulat
1	Peste 20 țigări	4	.9	.9
2	11-20 țigări	24	5.3	6.2
3	5-10 țigări	56	12.4	18.5
4	Până la 5 țigări	25	5.5	24.1
5	La ocazii	55	12.1	36.2
6	Întâmplător	101	22.3	58.5
7	O dată	82	18.1	76.6
8	Niciodată	106	23.4	100.0
Total		453	100.0	

Privind tabelul de mai sus, care cuprinde proporțiile răspunsurilor privitoare la practica fumatului, constatăm o bună distribuție a răspunsurilor subiecților, deoarece pare să corespundă unei situații reale. De asemenea, trebuie precizat că miza problemei nu este la nivelul răspunsurilor 1-4, unde puțin contează dacă un subiect fumează 20 sau 5 țigări pe zi, oricum el intră în categoria fumătorilor. Și nici răspunsurile de la nivelul 8 nu par să pună probleme, ele alcătuind grosul categoriei nefumătorilor. Dificultăți am avea la răspunsurile 5, 6 și 7, în vederea separării grupului fumătorilor de cel al nefumătorilor. Am considerat că un subiect care declară „am fumat o dată” (7) intră în categoria nefumătorilor, pentru că, dacă ar fi fumător cu adevărat și ar vrea să ascundă acest lucru, ar alege probabil răspunsul „întâmplător” (6), care formal l-ar disculpa, l-ar scoate din categoria fumătorilor. De asemenea, subiecții care au declarat „la ocazii” (5) au fost trecuți totuși la categoria fumătorilor, ținând cont de aceeași tendință de

prezentare bună de sine. În sfârșit, subiecții din categoria „întâmplător” (6), deși destul de numeroși, au fost considerați ca nesiguri și înlăturați din cercetare.

Am repartizat aceste răspunsuri în cele două condiții experimentale, apoi am eliminat subiecții incerți (N=101):

Nr.	Condiție experimentală	Fumători	Nefumători	Incerți	Total
1	Context permisiv	87	95	47	229
2	Context nepermisiv	77	93	54	224
	Total	164	188	101	453

Pentru culegerea datelor acestui cvasi-experiment am construit, pornind de la rezultatele furnizate de studiul explorator, un chestionar compus din patru părți: o parte destinată manipulării experimentale, o parte destinată colectării variabilei dependente „reprezentarea socială a practicii”, o altă parte pentru colectarea imaginii practicantului (fumătorului) și, în sfârșit, un ansamblu de câțiva itemi pentru colectarea datelor factuale ale subiectului (vârstă, sex, fumător/nefumător).

Pentru manipularea experimentală, am utilizat un text de forma: *Vă supunem atenției faptul că din luna decembrie 2002 se discută la nivelul Ministerului Educației Naționale despre o hotărâre a ministrului prin care...* Continuarea a fost diferită, în funcție de condiția experimentală:

1. Pentru condiția context permisiv: ... *s-ar putea permite fumatul elevilor în liceu de la vârsta de 16 ani în sus și numai în locuri amenajate.*

2. Pentru condiția context nepermisiv: *s-ar preconiza ca elevii prinși fumând să fie sancționați prin amenzi foarte mari sau exmatriculați imediat.*

Următorul text a continuat pentru toate condițiile experimentale: *Deocamdată această inițiativă guvernamentală este în stadiu de proiect și se așteaptă reacțiile elevilor din liceele orașelor mari din țară. Aflând de intenția ministerului, Laboratorul de psihologie socială al Universității din Iași a început un studiu cu privire la opiniile elevilor despre fumat, la mai multe licee din municipiu. Te rugăm să ne ajuți să realizăm aceste cercetări, răspunzând la întrebările de mai jos. Numele tău nu va apărea nicăieri, prelucrarea datelor va fi globală, iar interpretarea lor va privi grupuri mari de elevi și nu clasa sau persoana ta.*

Pentru colectarea variabilelor dependente am construit două instrumente:

1. *Chestionarul pentru descrierea reprezentării sociale a fumatului*

Construcția acestui chestionar s-a făcut prin raportare la datele anterioare și operaționalizarea conceptului s-a axat pe următoarele dimensiuni: consecințe, raportări afective, cauzalități și modificări ale practicilor (vezi în anexe). Am evitat să transformăm în itemi de chestionar anumite elemente asociate în cercetarea preliminară care aveau conotație gravă, deși erau plasate foarte bine din punct de vedere al frecvenței: *moarte, TBC, cancer, teribilism* etc. Am considerat că astfel de itemi ar influența negativ celelalte răspunsuri.

Pentru dimensiunea *consecințe*, am introdus în chestionar itemi referitori la „distrugerea sănătății” (expresie folosită de intervievați), viciu, urâtire fizică, afectarea sănătății celorlalți și cheltuială. O altă categorie a cuprins întrebări care solicitau opinii directe cu privire la *raportări afective*: provocarea plăcerii prin fumat, normalitatea fumatului, mirosul neplăcut la fumători etc. Alți itemi au fost grupați sub dimensiunea *cauzalități*: fumatul te ajută să faci față problemelor vieții, să treacă totul mai ușor; fumatul te relaxează, te calmează când ești nervos (nervoasă); fumatul începe din curiozitate și anturajul are un rol mare; fumatul este un pretext pentru a sta cu ceilalți colegi; fumatul te face să arăți mai matur și faptul că unii fumează din plictiseală. Ultima dimensiune s-a referit la *practicile propriu-zise* ale fumatului: fumatul ar trebui interzis, fumătorii ar trebui amendați, ar trebui create locuri speciale pentru fumat sau, dimpotrivă, fumatul ar trebui permis peste tot cu excepția locurilor unde sunt copii mici sau a mijloacelor de transport urban (vezi în anexe). Subiecții au răspuns pe scale aferente, de la 1 la 6, 1 însemnând *dezacord în totalitate*, iar 6 *acord în totalitate*.

2. Imaginea fumătorului

Ne-a interesat, de asemenea, imaginea pe care și-o face subiectul despre fumător, în urma manipulărilor cvasi-experimentale. Pentru operaționalizarea acestei variabile dependente am utilizat atributele sugerate de subiecți în cadrul cercetării preliminare, dar am mai adăugat câteva, frecvent folosite în descrierea imaginilor despre persoane (am avut ca model “Self-Image Checklist” - Elliot A. Weiner). Unele dintre trăsături sunt pozitive, desigur din perspectiva subiecților (*dur, matur* etc.), iar altele negative (*dezechilibrat, lipsit de voință*).

Lista trăsăturilor a cuprins următorii itemi: *Amabil(ă), Ambițios (ambicioasă), Atrăgător (atrăgătoare), Dezechilibrat(ă), Dur(ă), Egoist(ă), Generos (generoasă), Hotărât(ă), Inteligent(ă), Laș(ă), Lipsit de personalitate, Lipsit de voință, Mândru(mândră), Matur(ă), Mirositor (mirositoare), Nesimțit(ă), Persoană cu probleme, Plictisit(ă), Puternic(ă), Sensibil(ă), Sincer(ă) și Stresat(ă)*. Fiecărui item i s-a atașat o scală de la 1 la 8, 1 însemnând că trăsătura se potrivește foarte puțin fumătorului, iar 8 însemnând că i se potrivește foarte mult.

5. Rezultate obținute

Am urmărit să identificăm, într-o primă fază, structura reprezentării sociale pentru cele două populații cuprinse în studiu. Statistic, am apelat la analiza factorială a datelor, metoda Hotteling - “pe componente principale” cu rotație Varimax. Scopul aplicării analizei factoriale a fost de a arăta modul în care se grupează, în structuri, opiniile exprimate de subiecți prin răspunsurile date la itemii chestionarului.

a. Reprezentarea socială a practicii la grupul *nefumători*

Pentru acest ansamblu de date, indicii de start arată o bună adecvare a datelor (KMO=0.616 și TSB<0.001). Am selectat 7 factori care sunt responsabili de peste 57% din varianță. În tabelul de mai jos, sunt prezentate valorile lor:

Factori	Eigenvalue	Varianță(%)	Varianță cumulată (%)
1	2.187	11.513	11.513
2	1.716	9.030	20.542
3	1.575	8.289	28.831
4	1.556	8.188	37.019
5	1.385	7.288	44.307
6	1.323	6.962	51.269
7	1.254	6.601	57.870

În următoarea etapă, am identificat itemii care intră în componența fiecărui factor, selectându-se cei cu saturație peste 0,500).

	Factori		
	1	2	3
<i>Cheltuială (I16)</i>	0.737	-	-
<i>Urățire (I15)</i>	0.736	-	-
<i>Distrugerea sănătății (I13)</i>	0.685	-	-
<i>Miros neplăcut (I5)</i>	0.516	-	-
<i>Maturitate (I18)</i>	-	0.723	-
<i>Rezolvarea problemelor (I17)</i>	-	0.680	-
<i>Permisivitate totală (I12)</i>	-	0.551	-
<i>Plăcerea fumatului (I10)</i>	-	-	0.780
<i>Relaxarea și calmarea (I3)</i>	-	-	0.756

Denumirea factorilor	Consecințe	Motivații	Relaxare	
	Factori			
	4	5	6	7
<i>Relaxarea și calmarea (I3)</i>	0.700	-	-	-
<i>Pretext pentru discuție (I11)</i>	0.631	-	-	-
<i>Plictiseală (I7)</i>	0.594	-	-	-
<i>Anturajul (I8)</i>	-	0.704	-	-
<i>Viciu (I14)</i>	-	-0.672	-	-
<i>Loc pentru fumat (I4)</i>	-	-	0.850	-
<i>Afectarea celorlalți (I1)</i>	-	-	0.580	-
<i>Fumatul interzis (I6)</i>	-	-	-	0.824
<i>Amendare (I19)</i>	-	-	-	-
Denumirea factorilor	Anturaj	Viciu	Afectare	Amendare

În continuare, am descris și numit cei șapte factori. Factorul 1, *consecințe*, cuprinde itemii I16 (Fumatul presupune o mare cheltuială de bani), I15 (Fumatul te urâțește cu timpul), I13 (Fumatul distruge sănătatea provocând boli grave) și I5 (Mirosul este aspectul cel mai neplăcut la fumători). Am intitulat acest factor *consecințe* întrucât pare să se refere la o serie de consecințe ale fumatului, la cele mai diverse niveluri: bani, sănătate, relații interpersonale etc. Am intitulat factorul 2 *motivații* (motivații ale fumatului), deoarece grupează itemi care oferă explicații pentru această practică: I18 (Fumatul te face să arăți mai matur) și I17 (Fumatul te ajută să faci față problemelor vieții, să treacă totul mai ușor). Acestor „nevoi” li se asociază un item de permisiune: I12 (Fumatul ar trebui permis peste tot, cu excepția locurilor unde sunt copii mici sau a mijloacelor de transport în comun). O corelație între doi itemi formează cel de-al treilea factor selectat. Am denumit acest factor *relaxare și plăcere*, deoarece itemii respectivi trimit spre această idee: I10 (Fumatul provoacă o plăcere mare celui care îl practică) și I3 (Fumatul te relaxează, te calmează când ești nervos (nervoasă)). Factorul 4 grupează răspunsurile unor itemi de sociabilitate. Este vorba de *anturaj*, de influența acestuia asupra individului, de plăcerea de a sta cu ceilalți și de evitarea plictiselii. Trei itemi sunt cuprinși aici: I11 (Fumatul este un pretext pentru a sta cu ceilalți colegi), I7 (Oamenii fumează din plictiseală) și I8 (În general, cei din jurul tău (anturajul) te învață să fumezi). În cadrul celui de-al cincilea factor, *viciu*, se asociază printr-o corelație negativă itemul I14 (Fumatul este un viciu de care nu poți scăpa) cu itemul I4 (Fumătorilor ar trebui să li se creeze locuri speciale pentru fumat), prevăzut cu semnul minus. Am intitulat acest factor „viciu” și l-am interpretat ca un refuz al nefumătorilor de a se acorda spații speciale pentru un astfel de obicei. Tot doi itemi se grupează și în factorul

6: I1 (Fumatul afectează sănătatea celorlalți prin inhalarea pasivă a fumului) și I6 (Fumatul ar trebui interzis peste tot în locurile publice). El vizează efectul nociv pe care îl are fumatul asupra nefumătorilor și necesitatea interzicerii lui, motive pentru care l-am numit *afectarea celorlalți*. În sfârșit, ultimul factor, intitulat *amendare*, cuprinde un singur item, I19 (Fumătorii care nu respectă sănătatea celor din jur ar trebui amendați), și a primit numele *amendare*.

După selectarea scorurilor factoriale (vezi pentru detalii Doise, Clemence, și Lorenzi-Cioldi, 1992), am verificat, prin intermediul testului *t*, o serie de diferențe statistice între valorile răspunsurilor grupurilor separate prin intermediul variabilei *context*. Prezentăm, mai întâi, rezultatele pentru toate aceste comparații și apoi comentariile aferente.

Factori	Valori ale mediilor și <i>p</i>
<i>Factor 1 (consecințe)</i>	$M(p) = 0.012, M(n) = -0.013, t = 0.179, p = n.s.$
<i>Factor 2 (motivații)</i>	$M(p) = 0.015, M(n) = -0.016, t = 0.218, p = n.s.$
<i>Factor 3 (relaxare)</i>	$M(p) = -0.185, M(n) = 0.189, t = -2.614, p < 0,01$
<i>Factor 4 (anturaj)</i>	$M(p) = 0.105, M(n) = -0.107, t = 1.461, p = n.s.$
<i>Factor 5 (viciu)</i>	$M(p) = -0.016, M(n) = 0.016, t = -0.221, p = n.s.$
<i>Factor 6 (ceilalți)</i>	$M(p) = -0.188, M(n) = 0.192, t = -2.661, p < 0,01$
<i>Factor 7 (amendare)</i>	$M(p) = 0.031, M(n) = -0.032, t = -0.434, p = n.s.$

Din cei șapte factori luați în considerare, s-au obținut diferențe semnificative la doi dintre ei: factorul 3 (*relaxare*) și factorul 6 (*ceilalți - afectarea celorlalți*). Am evidențiat, în acest fel, efectul de context. Subiecții nefumători consideră într-o măsură mai mare, în contextul de interdicție, că fumatul este o relaxare și o plăcere. Ei sunt, în general, de acord cu interzicerea fumatului în școală (așa cum rezultă și din studiul pilot) și de aceea văd mai degrabă o plăcere în această practică, care prin urmare poate fi interzisă. Această explicație concordă foarte bine cu cea care poate fi dată la diferența statistică generată de factorul 5 (*afectarea celorlalți*). Subiecții din contextul nepermisiv consideră într-o măsură mai mare decât cei din contextul permisiv că fumatul afectează sănătatea celorlalți prin inhalarea pasivă a fumului și că fumatul ar trebui interzis peste tot în locurile publice.

În ansamblu, am putea spune că manipularea variabilei *context* a dus la diferențe în luările de poziție ale subiecților nefumători. Nefumătorii au, în general, o atitudine mai puțin favorabilă fumatului în situația context nepermisiv și acest aspect denotă o poziție care tinde să fie conformă cu o eventuală hotărâre oficială. Rezultatele obținute conduc spre ideea existenței unei

reprezentări ne semnificative a fumatului la subiecții nefumători deoarece luările lor de poziție își găsesc sprijin în elementele contextului și nu în practica însăși.

b. Reprezentarea socială a practicii la grupul *fumători*

Testele inițiale arată că și această nouă analiza este adecvată datelor, valoarea KMO fiind de 0.641, iar testul de sfericitate semnificativ ($TSB < 0.001$). Analiza s-a oprit după 13 iterații (rotații Varimax) și s-au selectat 7 factori cu *eigenvalue* peste 1. Variația totală explicată de acești factori se ridică la aproape 60%.

Factori	Eigenvalue	Varianță (%)	Varianță cumulată (%)
1	2.260	11.894	11.894
2	1.830	9.634	21.528
3	1.705	8.974	30.502
4	1.664	8.756	39.258
5	1.367	7.197	46.456
6	1.327	6.982	53.438
7	1.241	6.532	59.969

Itemii care intră în componența fiecărui factor au fost selectați de la un prag de 0.450. Componența factorilor în itemi se poate observa în tabelul următor:

	Factori		
	1	2	3
<i>Fumatul interzis (I6)</i>	0.719	-	-
<i>Amendare (I19)</i>	0.698	-	-
<i>Permisivitate totală (I12)</i>	-0.682	-	-
<i>Relaxarea și calmarea (I3)</i>	-0.534	0.532	-
<i>Viciu (I14)</i>	-	0.709	-
<i>Rezolvarea problemelor (I17)</i>	-	0.666	-
<i>Urâtire (I7)</i>	-	-	0.755
<i>Plictiseala (I15)</i>	-	-	0.657
Denumirea factorilor	Fumatul interzis	Rău necesar	Plictiseală

	Factori			
	4	5	6	7
<i>Distrugerea sănătății (I13)</i>	0.774	-	-	-
<i>Cheltuiala (I16)</i>	0.556	-	-	-
<i>Afectarea celorlalți (I1)</i>	0.552	-	-	-
<i>Pretext pentru discuție(I11)</i>	-	0.717	-	-
<i>Normalitate (I9)</i>	-	0.628	-	-
<i>Curiozitatea (I2)</i>	-	-	0.722	-
<i>Anturajul (I8)</i>	-	-	0.637	-
<i>Loc pentru fumat (I4)</i>	-	-	-	0.838
<i>Maturitate (I18)</i>	-	-	-	-0.605
Denumirea factorilor	Consecințe	Motivații	Anturaj	Loc ptr. fumat

Am intitulat factorul 1 după cunoscutul anunț „fumatul interzis”. Primii doi itemi care intră în componența lui sunt pozitivi: I6 (Fumatul ar trebui interzis peste tot în locurile publice) și I19 (Fumătorii care nu respectă sănătatea celor din jur ar trebui amendați). Ceilalți doi sunt cu valoare negativă: I12 (Fumatul ar trebui permis peste tot, cu excepția locurilor unde sunt copii mici sau a mijloacelor de transport în comun) și I3 (Fumatul te relaxează, te calmează când ești nervos(nervoasă). Problema interdicției / permisiunii fumatului pare destul de importantă pentru acești subiecți (practica este la limita acceptării), deoarece factorul în discuție deține 11.8 % din varianță.

Am numit *rău necesar* al doilea factor, deoarece cuprinde întrebări privind relaxarea, plăcerea, dar și ideea potrivit căreia fumatul este un viciu: I3 (Fumatul te relaxează, te calmează când ești nervos (nervoasă), I14 (Fumatul este un viciu de care nu poți scăpa) și I17 (Fumatul te ajută să faci față problemelor vieții, să treacă totul mai ușor).

Doi itemi sunt cuprinși în factorul 3 (*plictiseală și urâtire*): I7 (Oamenii fumează din plictiseală) și I15 (Fumatul te urâtește cu timpul). Este o asociere pentru care nu pot furniza nici o explicație. Factorul 4, numit *consecințe* și care la grupul nefumătorilor ocupa primul loc, cuprinde itemii referitori la consecințele fumatului: I13 (Fumatul distruge sănătatea provocând boli grave), I16 (Fumatul presupune o mare cheltuială de bani) și I1 (Fumatul afectează sănătatea celorlalți prin inhalarea pasivă a fumului). Am numit factorul 5

motivații, deoarece itemii care intră în componența sa par să sugereze motive ale fumatului: I11 (Fumatul este un pretext pentru a sta cu ceilalți colegi) și I9 (Este normal ca oamenii să fumeze).

Anturajul, al șaselea factor, întâlnit și la celălalt grup, cuprinde alți doi itemi: I2 (Cei mai mulți tineri au început să fumeze din curiozitate) și I8 (În general, cei din jurul tău (anturajul) te învață să fumezi). Se observă la factorul 7, numit *loc pentru fumat*, negarea de către fumători a legăturii dintre locul de fumat și faptul că fumatul te faci să arăți mai matur. Cei doi itemi care intră în componența acestui factor corelează de o manieră negativă: I4 (Fumătorilor ar trebui să li se creeze locuri speciale pentru fumat) și I18 (Fumatul te face să arăți mai matur). Ca și în etapa anterioară a cercetării, am selectat scorurile factoriale ale subiecților și le-am considerat ca variabile dependente. Am operat comparații statistice prin intermediul testului t între cele două tipuri de context. Pentru început, prezint aceste rezultate și mai apoi comentariile.

Factori	Valori ale mediilor și p
<i>Factor 1 (fumatul interzis)</i>	M(p)=-0.070, M(n)=0.079, t=-0.952, p=n.s
<i>Factor 2 (rău necesar)</i>	M(p)=0.058, M(n)=-0.065, t=0.793, p=n.s
<i>Factor 3 (plictiseală)</i>	M(p)=-0.062, M(n)=0.071, t=-0.856, p=n.s
<i>Factor 4 (consecințe)</i>	M(p)=-0.095, M(n)=0.107, t=-1.302, p=n.s
<i>Factor 5 (motivații)</i>	M(p)=0.007, M(n)=-0.008, t=0.106, p=n.s
<i>Factor 6 (anturaj)</i>	M(p)=0.000, M(n)=-0.001, t=0.013, p=n.s
<i>Factor 7 (loc ptr. fumat)</i>	M(p)=0.058, M(n)=-0.065, t=0.792, p=n.s

Rezultatele obținute pentru grupul de fumători confirmă în totalitate ipoteza emisă. Astfel, nu există la subiecții fumători nici o diferență semnificativă pentru cei 7 factori ai analizei. Luările de poziție comune la acești subiecți, atât de asemănătoare în ciuda manipulării experimentale, arată o bună structurare a reprezentării sociale a fumatului. Deși au fost invocate contexte diferite, nu există diferențe care pot fi luate în seamă vis-a-vis de cele două tipuri de context.

Acest rezultat pare să meargă în sens invers simțului comun. Într-adevăr, ne putem gândi că, dacă o practică este semnificativă pentru subiect, atunci grupul de cogniții care formează reprezentarea acelei practici va suferi transformări dramatice în cazul unei modificări contextuale importante, așa cum este o interdicție a practicii respective. Dar situația nu se întâmplă așa și am explicat acest fenomen prin *efectul de semnificație* a reprezentării. În cazul reprezentărilor semnificative, structurarea elementelor constituente este mult mai ridicată, luările de poziție sunt mai stabile, modificările contextuale au un efect redus. Acest fenomen însoțește efectul de semnificație a practicii. În cazul

subiecților fumători, puțin contează pentru reprezentarea lor socială faptul că practica este interzisă sau nu; concepțiile lor nu sunt modificate de astfel de decizii.

Se poate ridica întrebarea dacă decizia de interzicere a practicii nu are absolut nici un efect asupra fumătorilor. Sigur, răspunsul este unul previzibil. Dacă am întreba direct subiecții cu privire la acordul sau dezacordul lor cu o astfel de decizie, probabil marea majoritate a fumătorilor s-ar declara împotriva interzicerii practicii. Dar acest fenomen se întâmplă *la nivelul opiniei*, nu la nivelul reprezentării. La nivelul reprezentării ne interesează structurarea judecăților și nu opiniile separate.

c. Imaginea practicantului la grupul *nefumători*

O analiză factorială s-a aplicat și la datele furnizate de al doilea instrument al chestionarului, lista de trăsături de personalitate. Indicele KMO are o valoare foarte bună (0.820) și testul de sfericitate se arată semnificativ ($TSB < 0.001$). Rotația Varimax, care a însoțit analiza, s-a oprit după 7 iterații și s-au selectat 5 factori cu eigenvalue peste 1, însumând peste 60% din varianță.

Factori	Eigenvalue	Varianță(%)	Varianță cumulată (%)
1	3.598	19.987	19.987
2	2.117	11.760	31.747
3	1.976	10.975	42.722
4	1.881	10.452	53.174
5	1.350	7.499	60.673

S-au selectat itemii cu valoarea peste 0,500 din componența celor 5 factori.

	Factori	
	1	2
<i>Ambițios (T2)</i>	0.823	-
<i>Atrăgător (T3)</i>	0.683	-
<i>Matur (T10)</i>	0.673	-
<i>Hotărât (T6)</i>	0.665	-
<i>Amabil (T1)</i>	0.659	-
<i>Puternic (T15)</i>	0.615	-
<i>Mândru (T9)</i>	0.539	-
<i>Plictisit (T14)</i>	-	0.774
<i>Stresat (T18)</i>	-	0.732
<i>Persoana cu probleme (T13)</i>	-	0.678

<i>Mirositor (T11)</i>	-	0.485
Denumirea factorilor	Prezentare pozitivă	Prezentare negativă

	Factori		
	3	4	5
<i>Lipsa personalității (T7)</i>	0.762	-	-
<i>Dezechilibrat (T4)</i>	0.702	-	-
<i>Lipsa voinței (T8)</i>	0.701	-	-
<i>Sensibil (T16)</i>	-	0.763	-
<i>Nesimțit (T12)</i>	-	-0.614	-
<i>Sincer (T17)</i>	-	0.597	-
<i>Dur (T5)</i>	-	-	0.808
Denumirea factorilor	Lipsuri	Sensibilitate	Duritate

Primul factor a fost intitulat *prezentare pozitivă*, deoarece grupează o serie de trăsături pozitive de personalitate (ambitios, atrăgător, matur etc.). Dimpotrivă, cel de-al doilea a fost numit *prezentare negativă*, deoarece are în componență trăsături indezirabile (plictisit, stresat, persoană cu probleme etc.). Ceilalți factori au fost denumiți *lipsuri* (factorul 3), *sensibilitate* (factorul 4) și *duritate* (factorul 5). Ca și în cazurile precedente, testul t a fost aplicat datelor pentru a verifica existența unor diferențe statistice în funcție de variabila context. Prezentăm mai jos datele rezultate la acest test.

Factori	Valori ale mediilor și p
<i>Factor 1 (prez. pozitivă)</i>	M(p)=-0.155, M(n)=0.158, t=-2.178, p<0.05
<i>Factor 2 (prez. negativă)</i>	M(p)=-0.080, M(n)=0.082, t=-1.122, p=n.s.
<i>Factor 3 (lipsuri)</i>	M(p)=-0.063, M(n)=0.064, t=-0.874, p=n.s.
<i>Factor 4 (sensibilitate)</i>	M(p)=0.068, M(n)=-0.070, t=0.954, p=n.s.
<i>Factor 5 (duritate)</i>	M(p)=0.057, M(n)=-0.058, t=0.790, p=n.s.

Prin ipoteze, am considerat că în cazul imaginii practicantului vom obține rezultate opuse celor din situația reprezentării practicii. Lucrurile însă nu se întâmplă așa. La nivelul nefumătorilor, înregistrăm o diferență semnificativă la factorul 1, *prezentare pozitivă* (cel mai important din imaginea fumătorului!).

Pentru nepracticanți, fumătorul apare într-o lumină mai pozitivă în cazul în care practica este interzisă oficial în școală comparativ cu situația în care aceasta ar fi permisă. S-ar putea spune că este manifestarea unei simpatii. Ipoteza noastră a fost, prin urmare, infirmată. Este posibil ca procesele de reprezentare a

practicantului să se supună aceluiași mecanisme ca și cele care intervin în reprezentarea practicilor. Nu putem însă demonstra acest lucru.

d. Imaginea practicantului la grupul fumători

Cei doi indicatori pentru adecvanța datelor arată valori bune și pentru această analiză factorială ($KMO=0.740$ și $TSB<0.001$). Rotația Varimax s-a oprit după 8 iterații și s-au selectat, prin programul statistic, 4 factori care acoperă 54.4% din varianță. În tabelul următor se pot observa valorile și varianța fiecărui factor în parte.

Factori	Eigenvalue	Varianță(%)	Varianță cumulată (%)
1	3.455	19.194	19.194
2	2.704	15.021	34.214
3	1.897	10.541	44.755
4	1.736	9.646	54.402

În ceea ce privește componența factorilor, s-au selectat itemii cu saturația mai mare de 0,500.

Trăsături	Factori			
	1	2	3	4
<i>Hotărât (T6)</i>	0.802	-	-	-
<i>Ambițios (T2)</i>	0.657	-	-	-
<i>Atrăgător (T3)</i>	0.642	-	-	-
<i>Puternic (T15)</i>	0.612	-	-	-
<i>Matur (T10)</i>	0.583	-	-	-
<i>Amabil (T1)</i>	0.512	-	-	-
<i>Nesimțit (T12)</i>	-	0.745	-	-
<i>Plictisit (T14)</i>	-	0.713	-	-
<i>Pers. cu probleme (T13)</i>	-	0.664	-	-
<i>Dezechilibrat (T4)</i>	-	0.623	-	-
<i>Stresat (T18)</i>	-	-	0.734	-
<i>Sincer (T17)</i>	-	-	0.669	-
<i>Sensibil (T16)</i>	-	-	0.650	-
<i>Lipsa voinței (T8)</i>	-	-	-	0.859
<i>Lipsa personalității (T7)</i>	-	-	-	0.748
Denumirea factorilor	Prezentare pozitivă	Prezentare negativă	Sensibilitate	Lipsuri

Factorii au în linii mari aceeași componentă ca și la analiza factorială precedentă (la grupul nefumători). Primul factor a fost intitulat *prezentare pozitivă*, al doilea *prezentare negativă*, iar ultimii, *sensibilitate* și *lipsuri*. Diferențe semnificative au fost calculate ca și în etapele anterioare ale acestei cercetări. Datele obținute sunt prezentate în tabelul de mai jos.

Factori	Valori ale mediilor și p
<i>Factor 1 (prez. pozitivă)</i>	M(p)=0.089, M(n)=-0.101, t=1.223, p=n.s
<i>Factor 2 (prez. negativă)</i>	M(p)=0.047, M(n)=-0.053, t=0.646, p=n.s
<i>Factor 3 (sensibilitate)</i>	M(p)=-0.131, M(n)=0.149, t=-1.807, p=n.s
<i>Factor 4 (lipsuri)</i>	M(p)=0.028, M(n)=-0.032, t=0.386, p=n.s

Rezultatele pentru imaginea fumătorului la grupul de practicanți infirmă din nou ipoteza emisă. Ele sunt, însă, în concordanță cu cele de la reprezentarea practicii. Prin urmare, nu dispunem de nici o diferență semnificativă între luările de poziție ale celor două grupuri separate de variabila *context*.

Acest rezultat pare să meargă, din nou, în sens invers simțului comun. Ne-am așteptat (prin ipoteză) la o imagine mai pozitivă în cazul interdicției, ca o reacție față de o decizie a puterii. Acest lucru nu s-a întâmplat deoarece, credem noi, acești subiecți nu dispun încă de o suficientă autonomie normativă. Norma se definește în ochii acestor subiecți prin ceea ce este admis ca normativ de către autoritate, conducerea școlii sau a ministerului în acest caz. Pentru ei, a fuma este un act incert normativ, prin urmare precizarea normei de către autoritate conduce spre asumarea imaginii generate de această decizie.

Am observat, în ultimele rezultate, o infirmare a ipotezelor privitoare la comportamentul subiecților cu privire la imaginea fumătorului în cele două contexte. Rezultatele arată că imaginea în discuție pare să urmeze același drum ca și reprezentarea practicii. Nu putem însă trage concluzia, de aici, că cele două se supun aceluiași proces de semnificare. Este foarte posibil ca să fie o simplă coincidență, deși ar fi una surprinzătoare. Relația ar trebui verificată printr-un nou experiment.

e. Reprezentarea trăsăturilor fumătorului la grupul de fumători

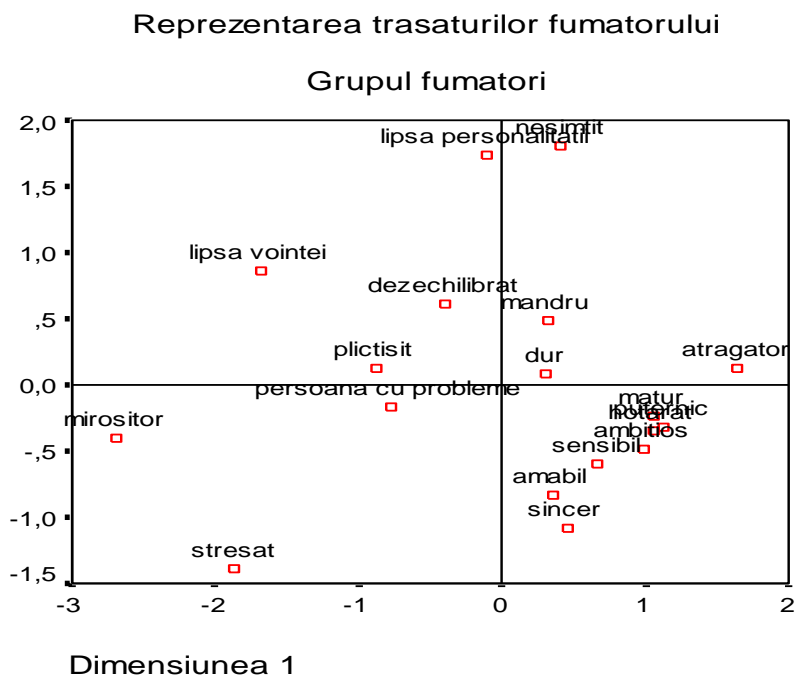
Ne-am propus, în continuare, să realizăm două analize multidimensionale pentru imaginile fumătorului, la cele două grupuri principale cuprinse în studiu: fumători și nefumători. Astfel de date, rezultate din evaluările trăsăturilor de personalitate, sunt frecvent analizate prin tehnici MDS.

În teoria reprezentărilor sociale s-a impus în ultimul deceniu analiza multidimensională, o tehnică care arată modalitățile de răspândire (de

distribuție) a elementelor reprezentării într-un spațiu cu 2 sau 3 dimensiuni, pe baza calculării unui indice de similaritate între datele culese. Similaritățile sunt transformate automat în distanțe euclidiene și astfel cazurile sau variabilele (analiza oferă ambele posibilități) sunt dispuse într-un grafic care ulterior trebuie interpretat. Pe de o parte, ne interesează identificarea dimensiunilor. Denumirea acestora (proces relativ asemănător cu cel de la analiza factorială) se face prin evaluarea elementelor situate la extremele drepte respective. Se caută de regulă o denumire care să surprindă ansamblul acestor elemente care apar în grupări reperabile. A doua interpretare vine în completarea primei și are în vedere comentarea grupărilor dintre diverse elemente plasate în spațiul MDS. Și această analiză privește viziunea poziționată pe ideea de variație în câmpul reprezentării sociale.

În prima imagine se pot distinge, pe cele două axe, structurări clare. Axa verticală este una de opoziție la nivelul *personalității*. La polul superior, sunt grupări de trăsături negative din această perspectivă (lipsa personalității, nesimțit, dezechilibrat). Jos, la extrema cealaltă, sunt atribute de factură pozitivă (amabil, sincer, sensibil).

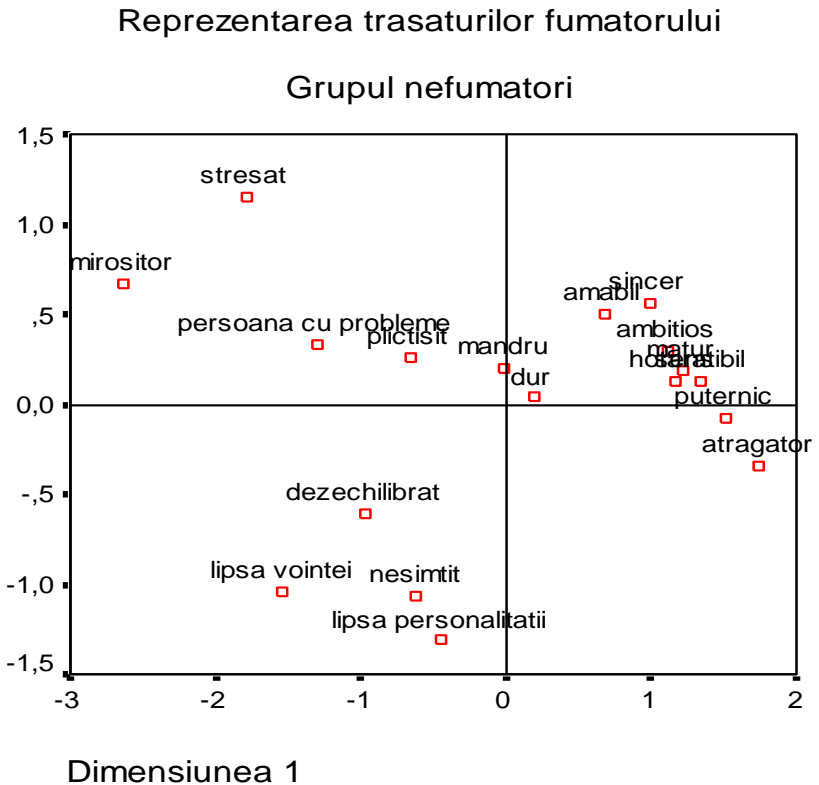
Axa orizontală este una a *atracției interpersonale*. Din nou, principul de organizare este unul de opoziție. La un pol sunt atribute atractive (atrăgător, matur, puternic, ambițios), în timp ce la celălalt pol se situează trăsături relativ negative (mirositor, persoană cu probleme, stresat). S-ar putea spune că am obținut o structură frumoasă pornind de la răspunsurile din chestionare. Această dispunere a elementelor ne conduce cu gândul la ipoteza pe care ne-am bazat în realizarea acestor studii: reprezentarea socială a practicilor este mai structurată la practicanți comparativ cu nepracticanții. Dacă luăm în calcul cele două analize MDS pe care le-am obținut, atunci este posibil ca acest principiu să se aplice nu numai la reprezentarea socială a practicii, ci și la cea a reprezentării practicantului.

f. Reprezentarea trăsăturilor fumătorului la grupul de nefumători

Cea de a doua reprezentare ne arată o situație relativ diferită. Axa orizontală ordonează trăsăturile din perspectiva *atracției interpersonale*, ca și în celălalt grafic. În stânga apar, iarăși, trăsăturile neatractive (mirositor, stresat, persoană cu probleme), iar în dreapta se grupează acele trăsături care fac o persoană mai atractivă (puternic, atrăgător, hotărât). Diferența față de cealaltă reprezentare se înregistrează la axa verticală, mai slab definită. Este tot o dimensiune a personalității, dar mai estompată.

Jos, avem o grupare de elemente care formează o imagine negativă (lipsa personalității, nesimțit, lipsa voinei, dezechilibrat). La polul opus, nu dispunem de trăsături. Acele atribute care ar fi trebuit să se plaseze acolo (sincer, amabil, ambițios) se grupează cu cele ale atracției. Cu alte cuvinte, imaginea pozitivă despre personalitate fuzionează cu cea atractivă. Nu există disocierea, firească de altfel, între acestea, așa cum o întâlnim la grupul fumătorilor.

În sinteză, analizele multidimensionale ne determină să considerăm reprezentările practicantului cu privire la sine ca mai structurate, mai clare și mai bine sedimentate, în comparație cu cele ale nepracticanților.

6. Concluzii

În urma analizei datelor, putem spune că ipoteza emisă în legătură cu reprezentarea socială a practicii a fost confirmată, iar cea cu privire la imaginea practicantului au fost infirmată. Astfel, în cazul în care *reprezentarea este semnificativă* (cazul practicantilor), modificarea contextuală nu atrage luări de poziție semnificativ diferite din partea subiecților. Am numit această situație *efect de semnificație*. Dimpotrivă, în cazul *reprezentării nesemnificative*, între situațiile context permisiv și context nepermisiv, se înregistrează diferențe. S-a evidențiat astfel, după opinia noastră, *efectul de context* în reprezentările

subiecților. Este important să spunem că rezultatele sunt concordante cu cele obținute la experimentul precedent. Contrar ipotezei emise, acest fenomen este valabil și pentru imaginea fumătorului (practicantului), dar nu putem trage concluzia unei similarități de comportament.

Câteva critici pot fi formulate la această cercetare: un slab control al derulării experimentului și lipsa unei selecții randomizate a subiecților. Aceștia provin din clase școlare, deja constituite ca grupuri și cu atitudini probabil comune față de fumat (s-a încercat într-o anumită măsură contracararea, luând pentru fiecare condiție experimentală mai multe clase din trei licee diferite).

Însă dincolo de aceste observații, experimentul arată că nu totdeauna modificarea contextului atrage automat modificarea reprezentării sociale. Procesul este mai nuanțat și depinde de semnificația practicii și a reprezentării sociale pentru subiectul respectiv. De foarte multe ori, citim în diverse studii că reprezentările sociale depind de context și că „se activează în funcție de context”. O astfel de concepție ar da un loc important și necuvenit contextului în raport cu reprezentarea socială. Reprezentarea ar deveni o construcție conjuncturală, instabilă și „perisabilă”. Ori, prin introducerea ideii de semnificație, se redă reprezentării o relativă autonomie socio-cognitivă.

Bibliografie

- Abric, J.C., 1994, Les représentations sociales: aspects théoriques, în Abric, J.C. (ed.), *Pratiques sociales et représentations*, Paris, PUF, pp. 10-36.
- Abric, J.C., Guimelli, C., 1998, Représentations sociales et effets de contexte, *Connexions*, 72, pp. 23-37.
- Chelcea, S., 1985, *Semnificația documentelor sociale*, București, Ed. Șt. și Enc.
- Curelaru, M., Curelaru, V., 2001, Efectele de semnificație și context în reprezentările sociale ale practicilor de gen la elevii de liceu, *Analele științifice ale Universității "Al. I. Cuza" din Iași (serie nouă), psihologie*, Tom IX-X. Iași, Ed. Universității "Al. I. Cuza", pp. 205-220.
- Doise, W., 1986, Les représentations sociales: définition d'un concept, în Doise, W.; Palmonari, A. (eds.), *L'étude des représentations sociales*, Neuchâtel, Delachaux et Niestlé, pp. 81-94.
- Doise, W., Clemence, A., Lorenzi-Cioldi, F., 1992, *Représentations sociales et analyses de données*, Grenoble, PUG.
- Flament, C., 1994, Structure, dynamique et transformation des représentations sociales, în Abric, J.C. (ed.), *Pratiques sociales et représentations*, Paris, PUF, pp. 37-58.
- Ghiglione, R. și alții, 1980, *Manuel d'analyse de contenu*, Paris, A. Colin.
- Hăvârneanu, C., 2000, *Metodologia cercetării în științele sociale*, Iași, Erola.
- Jodelet, D., 1984, Représentations sociales: phénomènes, concept et théorie, în Moscovici, S. (ed.), *Psychologie sociale*, Paris, PUF, pp. 357-378.
- Jodelet, D., 1989, *Les représentations sociales*, Paris, PUF.

- Moliner, P., 1992, *La représentation sociale comme grille de lecture*, Aix-en-Provence, PUP.
- Moliner, P., 1993, Cinq questions à propos des représentations sociales, *Les Cahiers Internationaux de Psychologie Sociale*, 20, pp. 5-14.
- Moscovici, S., 1976, *La psychanalyse, son image et son publique*, Paris, PUF.
- Moscovici, S., 2000, Ideas and their Development: A Dialogue between Serge Moscovici and Ivana Marková, în Moscovici, S., Duveen, G., *Social Representations. Explorations in Social Psychology*, Polity Press, pp. 224-286.
- Neculau, A.; Curelaru, M., 1999, Reprezentarea socială a sărăciei – impactul apartenenței sociale și al implicării în relația de ajutor, în Neculau, A. și Férréol, G., *Aspecte psihosociale ale sărăciei*, Iași, Polirom, pp. 164-177.
- Neculau, A.; Curelaru, M., Nastas, D., 2002, The influence of the context in the choice of poverty coping practices, *Psihologia socială*, nr. 10, pp. 78-89.
- Vergès, P., 1992, L'évocation de l'argent, une méthode pour la définition du noyau central d'une représentation, *Bulletin de Psychologie*, XLV, 405, pp. 203-209.

Anexa

„Mai jos vei citi o serie de afirmații cu privire la *fumat*, în general. Încercuiește la fiecare dintre ele cifra care corespunde cel mai bine părerii tale. Cifra 1 înseamnă *dezacord în totalitate*, iar 6 *acord în totalitate*”.

Scala: *Dezacord în totalitate* 1 _____ 2 _____ 3 _____ 4 _____ 5 _____ 6 *Acord în totalitate*

1. Fumatul afectează sănătatea celorlalți prin inhalarea pasivă a fumului.
2. Cei mai mulți tineri au început să fumeze din curiozitate.
3. Fumatul te relaxează, te calmează când ești nervos (nervoasă).
4. Fumătorilor ar trebui să li se creeze locuri speciale pentru fumat.
5. Mirosul este aspectul cel mai neplăcut la fumători.
6. Fumatul ar trebui interzis peste tot în locurile publice.
7. Oamenii fumează din plictiseală.
8. În general, cei din jurul tău (anturajul) te învață să fumezi.
9. Este normal ca oamenii să fumeze.
10. Fumatul provoacă o plăcere mare celui care îl practică.
11. Fumatul este un pretext pentru a sta cu ceilalți colegi.
12. Fumatul ar trebui permis peste tot, cu excepția locurilor unde sunt copii mici sau a mijloacelor de transport în comun.
13. Fumatul distruge sănătatea provocând boli grave.
14. Fumatul este un viciu de care nu poți scăpa.

15. Fumatul te urâtește cu timpul.
16. Fumatul presupune o mare cheltuială de bani.
17. Fumatul te ajută să faci față problemelor vieții, să treacă totul mai ușor.
18. Fumatul te face să arăți mai matur.
19. Fumătorii care nu respectă sănătatea celor din jur ar trebui amendați.